

LBRIS

We know
books

LOUANN BRIZENDINE

CREIERUL BĂRBATULUI

Traducere din limba engleză de
SMARANDA NISTOR

Louann Brizendine, membră a Consiliului American de Psihiatrie și Neurologie și a Consiliului Național al Examinatorilor Medicali, este un înzestrat profesor de psihiatrie clinică de la Universitatea din California, San Francisco. Este fondatoare și directoare a Women's Mood and Hormone Clinic. După ce a obținut diploma în neurobiologie la Universitatea din California, Berkeley, și diploma în medicină de la Facultatea de Medicină a Universității Yale, a finalizat un stagiu și un rezidențiat în psihiatrie la Facultatea de Medicină de la Harvard. A activat ca membră a facultății atât la Harvard, cât și la UCSF. Face parte din comisiile de evaluare științifică a unor reviste de specialitate și a primit numeroase distincții și premii.

LITERA

București

Copyright © 2010 Louann Brizendine

Traducere publicată prin înțelegere cu Harmony Books, un imprint al Random House, o divizie a Penguin Random House LLC.

INTROSPECTIV®

Introspectiv este parte a Grupului Editorial Litera
tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19
e-mail: contact@litera.ro
www.litera.ro

Creierul bărbatului
Louann Brizendine

Copyright © 2023 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate.

Editor: Vidrașcu și filii
Redactor: Gabriela Trășculescu
Corector: Oana Sănițariu
Copertă: Andreea Apostol
Tehnoredactare și prepress: Codruț Radu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BRIZENDINE LOUANN
Creierul bărbatului, Louann Brizendine;
trad. din lb. engleză de Smaranda Nistor –
București: Litera, 2023

ISBN 978-630-319-301-4

I. Nistor, Smaranda (trad.)

159.9

Cuprins

<i>Introducere</i>	25
UNU Creierul de băiețel	35
DOI Creierul de băiat adolescent	63
TREI Creierul împerecherii, dragostea și senzualitatea.	89
PATRU Creierul de mai jos de curea	109
CINCI Creierul de tată	123
ȘASE Bărbăția și viețile emoționale ale bărbaților	143
ȘAPTE Creierul de bărbat matur	165
EPILOG Viitorul creierului masculin	189
ANEXĂ Creierul bărbatului și orientarea sexuală	191
<i>Note</i>	195
<i>Referințe</i>	253
<i>Indice</i>	379

și soțul să fie mai fideli propriei naturi și poți manifesta mai multă compasiune și înțelegere față de tatăl tău.

De-a lungul anilor, în timp ce scriam această carte, am ajuns să-i văd într-o nouă lumină pe bărbații pe care îi iubesc cel mai mult – fiul, soțul, fratele și tatăl meu. Am speranța că această carte va deschide o nouă perspectivă asupra creierului bărbatului, astfel încât să fie văzut și înțeles ca instrumentul fin acordat și complex care și este, de fapt.

Unu

Creierul de băiețel

David a luat-o la fugă pe lângă leagăne, dând ocol magaziei de scule din curte, cu prietenii lui de la grădiniță, Matt și Craig urmărindu-l îndeaproape, cât pe-acți să-l ajungă. Hotărât să-și păstreze avansul, a apucat-o pe scurtătură prin groapa cu nisip, făcând să zboare în toate părțile nisip și lopățele, în timp ce se apropia în linie dreaptă de mult râvnita tricicletă Big Wheel. Matt l-a împins pe Craig din drumul lui și s-a aruncat cu toată forța înainte, spre minunea cu roți, dar David deja se așezase pe șaua tricicletei. Dând voinicește din pedale, acesta a pornit, cu roțile scrâșnind pe trotuar, și apoi mai departe, pe aleea care ducea spre stradă, unde a început să descrie victorios opturi cu tricicleta.

Dezamăgiți, dar nevrând să se lase mai prejos, Matt și Craig au plecat spre ușa deschisă a garajului, ca să vadă dacă ar mai putea găsi ceva cu care să se dea, în loc de tricicletă. Craig l-a zărit primul: un tomberon de gunoi, din plastic.

– Hai să-l folosim pe ăsta! a strigat el.

Și, fără să mai scoată o vorbă, băieții au pornit-o în goană spre dâmbul din spatele casei, târând tomberonul după ei.

– Hai, dă-mi o împinsă! a poruncit Craig, vârandu-se cu totul în tomberon. Mai tare! a strigat el, când primul brânci dat de Matt abia dacă îl mișcase din loc.

Matt s-a proptit cu umărul în tomberon cât îl țineau puterile și vehiculul verde a început să se rostogolească pe pantă, cu Craig înăuntru, chiuind și hăulind.

Nu-i nevoie să studiezi știința creierului ca să știi că băieții se dau în vânt după acțiune și aventură. Du-te la orice loc de joacă și vei vedea băieți ca David și prietenii lui, care nu stau locului o clipă! Băieții sunt programați să se miște, să facă lucrurile să se miște și să se uite cum se mișcă lucrurile. Oamenii de știință credeau altădată că acest comportament stereotip al băieților este rezultatul socializării, dar acum știm că motivația mai puternică pentru mișcare face parte din circuitele programate biologic în creierul masculin.⁷

Dacă am putea privi dezvoltarea încă din stadiul intrauterin a unui creier de băiat și cea a unui creier de fată, cu un scanner cerebral miniatural, în filmare lentă pentru a reflecta scurgerea timpului, am vedea cum aceste circuite decisive pentru mișcare sunt trasate conform schiței determinate de genele și hormonii sexuali ai fiecărui creier.⁸ Cercetătorii sunt de acord că, atunci când celulele din diverse zone ale creierului masculin și ale celui feminin sunt stimulate de hormoni ca testosteronul și estrogenul, ele vor activa și dezactiva gene diferite.⁹ Pentru un băiat, genele care se activează vor declanșa imboldul imperios de a urmări cu privirea obiectele în mișcare și de a fugi după ele, de a nimeri o țintă, de a-și pune la încercare propria forță și de a se angrena într-un joc războinic, în care se luptă cu dușmanii.¹⁰

Pe David și pe prietenii lui nu-i învățase nimeni să fie orientați spre acțiune; ei își urmau propriile impulsuri biologice. Mama lui David îmi spunea că „povestea lui de dragoste” cu mișcarea a fost evidentă încă de când s-a născut.

– Când îl puneam în pătuț, credeam c-o să plângă și c-o să se uite rugător la mine, așa cum făcea surioara lui, Grace, când era bebelușă, a spus mama. Dar imediat ce-i cădeau ochii pe caruselul suspendat cu jucărioare, uita de tot că sunt acolo.

David nu avea decât 24 de ore de viață, și, fără încurajări sau instrucțiuni de la nimeni, s-a uitat fix la triumphiurile și cuburile rotitoare atârinate de carusel, și a părut să le găsească fascinante.¹¹ Nimeni nu l-a învățat pe David să urmărească cu privirea mișcările triumphiurilor și cuburilor. Pur și simplu a făcut-o instinctiv. Capacitatea superioară a unui băiat de a urmări obiectele în mișcare nu este rezultatul condiționării din exterior, din mediul în care se află. Este rezultatul faptului că are un creier masculin. Fiecare creier este ori masculin, ori feminin, și, cu toate că acești doi creieri sunt în cea mai mare parte asemănători, cercetătorii au descoperit unele diferențe de o mare importanță. Anumite comportamente și abilități sunt structurate și programate din naștere în creierii băieților, pe când altele sunt structurate din naștere în cei ai fetelor. Oamenii de știință au constatat chiar că este posibil ca neuroni specifici sexului masculin să fie direct corelați cu comportamente stereotip masculine, cum ar fi comportamentul gălăgios și energic.¹² Iar studiile arată că, de la o vârstă fragedă, băieții sunt interesați de alte activități decât fetițele.¹³ Aceste diferențe se văd întărite de cultură și de educație, dar ele încep în creier.¹⁴

Ce face ca un băiat să fie băiat?

Eu am cunoscut-o pe Jessica, mama lui David, la câteva luni după ce îl născuse. Fetița ei, Grace, împlinise 3 ani, iar Jessica și soțul ei, Paul, erau foarte fericiți că aveau acum și un băiețel frumos și sănătos. Dar Jessica își făcea griji, pentru că lucrurile nu mergeau chiar atât de simplu și de ușor cu David, cum merseseră cu Grace. Jessica mi-a spus:

– Acum îl vezi cuminte și drăgăstos, și vrea să fie alintat, și peste un minut se zbate ca să-l las din brațe. Dacă nu-l las jos, începe să urle de parcă aș vrea să-l strâng de gât.

Jessica se temea că David s-ar putea să fie hiperactiv, dar pediatra i-a spus că totul era în regulă cu David și că se dezvoltă absolut normal. Cercetătorii de la Harvard au descoperit că bebelușii băieți se ambalează emoțional mai repede decât fetițele și, odată supărați sau deranjați de ceva, sunt mai greu de liniștit.¹⁵ Așadar, încă de timpuriu, părinții petrec mai mult timp încercând să domolească emoțiile fiilor decât pe cele ale fiicelor. Jessica spunea:

– Grace era mai ușor de potolit. Cu David trebuie să fim mereu ca pe arcuri, ne ține tot timpul în priză!

Jessica mi-a mai spus și că David nu menținea un contact vizual cu ea așa cum o făcea Grace când era bebelușă.¹⁶ Mi-a mărturisit că el nu se uita la ea decât pentru o clipă sau două, după care își întorcea imediat privirea la caruselul mobil și se uita fix la el. Nu m-am putut abține să nu zâmbesc, pentru că și eu aveam aceeași problemă cu propriul fiu. La vremea aceea, psihologii credeau că factorul hotărâtor în crearea unei legături afective cu bebelușul tău consta în ceea ce ei numeau

„schimbul de priviri“ – să vă uitați unul în ochii celuilalt. Deși este valabil în cazul fetițelor, se vede treaba că bebelușii băieți dezvoltă un raport afectiv fără chiar atât de mult schimb de priviri.¹⁷ Și, spre deosebire de fetițe, care sunt înclinate să se uite lung și foarte atent la fețele pe care le văd, circuitele vizuale ale băieților acordă mai multă atenție mișcării, formelor geometrice, muchiilor și unghiurilor obiectelor, încă de la bun început.¹⁸

I-am spus Jessicăi:

– Când împlinesc 6 luni, fetițele se uită mai îndelung la fețele oamenilor și vor iniția contactul vizual cu aproape oricine. Dar bebelușii băieți se uită *în altă parte*, nicidecum la fețele oamenilor, și *întrerup* contactul vizual într-o măsură mult mai mare decât fetițele.¹⁹ Nu este nimic în neregulă cu David. Creierul lui pur și simplu nu crede că ochii și fețele oamenilor sunt la fel de interesante ca avioanele de jucărie și alte obiecte mișcătoare.²⁰

Creierul său masculin îl îndemna pe David să exploreze vizual obiectele care se mișcau, care păreau să fie însuflețite. Acum știm că genele de pe cromozomul Y sunt cauza. La fel ca la alți băieți, fascinația lui David pentru mișcare era rezultatul combinației de circuite care au început să se formeze în creierul lui după doar opt săptămâni de la concepție.²¹ În timpul dezvoltării intrauterine, creierul lui David s-a format în două etape. Mai întâi, între săptămâna a opta și săptămâna a optsprezecea, testosteronul din testiculele lui mititele i-a *masculinizat* corpul și creierul, dând naștere circuitelor cerebrale care controlează comportamentele masculine.²² Pe măsură ce creierul lui se scâldea în testosteron, acest hormon a început

să stimuleze unele dintre circuitele lui cerebrale să crească, în timp ce pe altele le-a făcut să se diminueze și să moară.²³

În continuare, pe parcursul lunilor de sarcină rămase, un alt hormon, cel anti-müllerian, MIS, care este o substanță inhibitorie, s-a alăturat testosteronului și a *defeminizat* creierul și corpul lui David.²⁴ Cei doi hormoni au suprimat circuitele cerebrale destinate comportamentelor de tip feminin și au făcut să dispară organele reproductive feminine.²⁵ Organele reproductive masculine ale lui David, penisul și testiculele, au crescut mai mari. Apoi, tot împreună cu testosteronul, hormonul anti-müllerian se prea poate să fi ajutat la formarea circuitelor cerebrale masculine mai mari pentru comportamentul explorator, pentru controlul muscular și motor, pentru abilitățile de orientare spațială și pentru joaca brutală.²⁶ Cercetătorii au descoperit că, atunci când au reprodus șoareci masculi în laborator fără hormoni anti-müllerieni, aceștia nu dobândeau comportamentul explorator tipic masculin, ci se purtau și se jucau mai mult ca femelele.²⁷ Circuitele cerebrale feminine care fac ca o fată să fie fată sunt trasate și se dezvoltă fără efectele testosteronului sau ale hormonului anti-müllerian.²⁸

După ce i-am dat această informație Jessicăi, ea a ridicat din sprâncene și a întrebat:

– Vrei să spui că dacă creierul lui Grace ar fi fost expus la acești hormoni masculini, cât eram însărcinată cu ea, s-ar fi comportat aproape la fel ca David?

– Corect, am răspuns eu, surâzând când am văzut cum se luminează la față, fiindcă înțelesese.

Întotdeauna mă simt răsplătită când văd genul acesta de ușurare pe fața unei mame. Brusc, în loc să creadă că ea face ceva greșit sau că e ceva în neregulă cu copilul ei, mama poate să se relaxeze și să înceapă să aprecieze masculinitatea fiului ei.²⁹

Jessica a spus:

– E pur și simplu atât de diferit totul, cu David! El este mult mai activ decât era Grace, chiar și la vârsta asta. Dar poate să fie și întruchiparea drăgălășeniei, uneori. Alaltăieri, când mă chinuiam din toate puterile să-l adorm, ca să-și facă somnul de prânz, Paul l-a luat și s-a jucat cu el în patul nostru, sperând să-l facă să se liniștească. Eu aveam îndoielile mele, nu credeam că va funcționa, dar când am aruncat puțin mai târziu o privire pe furiș înăuntru, ca să-i văd ce fac, David stătea cu mâna lui micuță în mâna mare a lui Paul, și amândoi dormeau duși.

De când se naște și până la vârsta de 1 an, perioadă pe care oamenii de știință o numesc „pubertate infantilă”, creierul unui băiețel se marinează în testosteron la aceleași niveluri înalte ca ale unui bărbat adult.³⁰ Și tocmai acest testosteron este cel care ajută la stimularea mușchilor unui băiat să crească mai mari și care îi îmbunătățește abilitățile motorii, pregătindu-l pentru îmbrâncelile și jocurile dure băiețești. După anul de pubertate infantilă, nivelul testosteronului unui băiat scade, dar cel al hormonului anti-müllerian rămâne în continuare ridicat. Oamenii de știință numesc perioada aceasta, de la vârsta de 1 an până la 10 ani, „pauza juvenilă”. În opinia lor, hormonul anti-müllerian formează și alimentează circuitele cerebrale specific masculine în această perioadă de zece

ani, accentuându-i băiețelului comportamentul explorator și bătaios.³¹ Ceea ce înseamnă că, nu peste mult timp, Jessica va avea și mai multe motive de îngrijorare din partea lui David, care va începe să-și testeze limitele, după cum îmi amintesc și eu prea bine că mi s-a întâmplat.

Băiatul meu, pe când avea vreo 3–4 ani și ne plimbam pe Baker Beach din San Francisco, a luat-o la fugă după o pasăre înspre apă. Am strigat la el și am dat din mâini ca o nebună, ca să-i semnalizez pericolul. Nici nu m-a băgat în seamă. A trebuit să fug după el, să-l prind de umeri și să-l trag din fața apei exact când se apropia un val uriaș. Acea a fost prima zi din următorii ani în care el avea să-mi ignore avertizările („Oprește-te, nu face asta!“), obligându-mă să țin strâns în mâini hățurile și să nu-l las să se îndepărteze prea mult.

Cercetătorii au descoperit că, în momentul când un băiat a împlinit 7 luni de viață, el poate să-și dea seama după expresia de pe fața mamei dacă este supărată sau speriată.³² Numai că, odată ajuns la 12 luni, el și-a construit un zid de imunitate la expresiile mamei și poate cu ușurință să le ignore.³³ În cazul fetelor se întâmplă exact invers.³⁴ O undă subtilă de teamă pe chipul Jessicăi o va opri pe Grace imediat. Dar nu și pe David.

La vârsta de 1 an, David părea indiferent la avertismentul dat de chipul încrunțat al Jessicăi.³⁵ Cercetătorii au rugat mamele mai multor băieți și fete cu vârsta de 1 an să participe la un experiment în care o jucărie interesantă, dar interzisă, era așezată pe o măsură, în cameră cu mama și copilul ei.³⁶ Mamei i se cerea să semnaleze sentimentul de frică și pericol numai cu expresiile faciale, dându-i de înțeles copilului că nu trebuie să atingă jucăria. Majoritatea fetelor au ținut cont

de avertismentul facial al mamei, dar băieților n-a părut să le pese, purtându-se de parcă obiectul interzis îi atrăgea ca un magnet. Creierul lor masculin în formare probabil că era mai puternic motivat, decât cel al fetelor, de emoția fremătătoare și de recompensa obținerii obiectului dorit, chiar și cu riscul de a încasa o pedeapsă.³⁷ Același lucru se întâmplă și în cazul în care mamele sunt înlocuite de tați. Într-un alt studiu, cu tați și copiii lor în vârstă de 1 an, băieții au încercat să ajungă la obiectele interzise în mai multe cazuri decât fetele. A fost nevoie ca tații să le dea băieților de două ori mai multe avertismente verbale decât fetelor.³⁸ Iar cercetătorii au descoperit că, la vârsta de 27 de luni, băieții vor nesocoti de mai multe ori decât fetele cuvântul părinților și vor încerca să-și asume riscuri și să încalce regulile.³⁹ La această vârstă, înboldul imperios de a încerca să obțină lucruri care le-au fost interzise poate să devină un joc de-a v-ați ascunselea care le dă fiori de entuziasm – cu părinții ascunzând pericolul pe care băieții lor îl vor căuta în mod inevitabil.

Când David avea 3 ani și jumătate, Jessica mi-a spus că nu încetează nicio clipă s-o uimească, atât în sens bun, cât și în sens rău.

– Culege flori și mi le aduce, îmi spune că mă iubește și mă potopește cu sărutări și îmbrățișări. Dar când îl apucă pe el cheful să facă neapărat ceva, regulile pe care l-am învățat noi să le respecte îi dispar complet din minte.

Jessica mi-a povestit că David și prietenul lui, Craig, erau într-o seară în baie, spălându-se pe mâini pentru cină, când ea l-a auzit pe Craig țipând:

– Încetează, David! Nu vezi că fac pipi?

Pe urmă, Jessica a auzit zgomotul inconfundabil al uscătorului de păr. „Pericol!“ i-a fulgerat prin minte Jessicai. A luat-o la fugă pe hol și aproape că a smuls din țâțâni ușa de la baie, exact la timp ca să încaseze o ploaie de stropi de urină peste picioare. David îndreptase uscătorul de păr spre jetul de urină al prietenului său – doar ca să vadă ce se întâmplă. Dar nu faptul că a fost stropită cu urină a deranjat-o cel mai mult, ci felul în care David nesocotise o regulă foarte clară: „Nu folosim aparate electrice fără să fie de față un adult“. În următorii câțiva ani, a trebuit să țină toate aparatele electrice cât mai departe de locurile unde putea ajunge David. Dar, mi-a spus ea, roșind ușor:

– Există un lucru pe care nu-l pot ține departe de el, nici măcar în public.

Se joacă deseori cu penisul

Lui David nu i se părea nimic în neregulă să-și apuce penisul și să se joace cu el – oriunde și oricând. Relația publică a unui băiat cu propriul penis este ceva ce le face pe multe dintre mame să se crispeze, inclusiv pe mine,⁴⁰ dar centrul recompensei din creierul masculin primește un asemenea val de plăcere din stimularea penisului, încât băieților le este aproape imposibil să reziste, indiferent cât și cum i-ar amenința părinții. Așadar, mai degrabă decât să încerce să-l oprească pe David, eu i-am sugerat Jessicai să înceapă să-l învețe cum să-și exploreze această plăcere irezistibilă în intimitatea propriei camere, unde nu-l deranjează nimeni.

La câteva săptămâni după ce Jessica începuse să-și învețe fiul cum să se joace cu penisul „în intimitate, adică fără a fi deranjat“, familia a plecat în vacanță. În timp ce mergeau pe coridorul hotelului unde se cazaseră, David a văzut o plăcuță atârnată de clanța de la ușa alăturată, și a întrebat:

– Mami, ce scrie acolo?

După ce Jessica i-a citit cu voce tare „Nu deranjați“, David a spus:

– Aha, deci vecinul nostru „își face deranjul“ în camera lui.

Începând din acea zi, când voia să spună că se joacă cu penisul, spunea că „își face deranjul“.

Jucăriile de băieți

Mai târziu în cursul aceluiași an, când David a venit la mine la cabinet împreună cu Jessica, i-am dat o mașinuță de jucărie mov dintr-o grămadă mai mare de jucării, pe care le țineam într-o cutie de pantofi. David s-a încruntat și a zis:

– Asta-i de fetițe.

Aruncând mașinuța înapoi în cutie, a înhățat una de culoare roșu-aprins cu dungi negre, ca un automobil de curse, și a spus:

– Asta e de băieți!

Cercetătorii au constatat că atât băieții, cât și fetițele preferă jucăriile propriului sex, dar fetițele se vor juca și cu jucăriile băieților, pe când băieții – odată ajunși la vârsta de 4 ani – vor respinge jucăriile pentru fete, ba chiar și jucăriile care au „culori de fetiță“, cum ar fi rozul.⁴¹

Nu știam acest lucru când s-a născut băiatul meu, așa că i-am dat o mulțime de jucării unisex. Pe când avea vreo 3 ani și jumătate, pe lângă una dintre figurinele de soldați pe care se tot ruga de mine să i le cumpăr, i-am cumpărat și o păpușă Barbie. Mă gândeam că ar fi bine pentru el să se obișnuiască să se joace și în cadrul unor scenarii mai cooperante, care să nu fie agresive. Eram în culmea fericirii când l-am văzut cu câtă nerăbdare febrilă desface cutia! După ce băiatul meu a scos păpușa din ambalaj, a apucat-o strâns cu mâna pe după umeri și, ridicându-i picioarele lungi drept în sus, ca pe o sabie, s-a adresat nu știu cărui dușman imaginar:

– Haaaaa, ia de-aici!

Nu prea mi-a căzut bine, căci făceam parte din generația feministelor din al doilea val, hotărâte să creștem niște băieți sensibili în plan emoțional, care să nu fie agresivi și nici obsedați de arme și de competiție. În cadrul noului nostru plan de creștere și educație, voiam să le dăm copiilor noștri jucării pentru ambele genuri. Eram mândre de noi la gândul că viitoarele nurori ne vor mulțumi că am crescut niște bărbați atât de sensibili emoțional. Până să avem și noi propriii copii băieți, planul ăsta suna perfect plauzibil.

Între timp, oamenii de știință au aflat că, indiferent cât de mult am încerca noi, adulții, să-i influențăm pe copii, fetițele se vor juca de-a mama și copiii și își vor îmbrăca și dezbrăca păpușile, iar băieții se vor alerga și se vor înghionti, se vor lupta cu dușmani imaginari, vor construi și vor dărâma și vor căuta senzații noi și palpitante.⁴² Indiferent cum credem noi că ar trebui să se joace copiii, pe băieți îi interesează mai mult jocurile competitive, iar pe fetițe, jocurile care se bazează

pe cooperare.⁴³ Acest mod înnăscut de structurare a circuitelor cerebrale este suficient de diferit și de evident încât să determine rezultate diferite ale studiilor comportamentale: băieții își petrec 65% din timpul liber cu jocuri pe bază de concurență, față de numai 35% în cazul fetițelor.⁴⁴ Iar când fetițele se joacă, schimbă între ele roluri de 20 de ori mai des decât băieții.⁴⁵

Se spune deseori că „așa-s băieții“, și pe bună dreptate. Băiatul meu nu și-a făcut din Barbie o sabie pentru că mediul lui familial ar fi stimulat folosirea armelor. El își exersa instinctele creierului său masculin, centrate pe protecție și apărare agresivă. Jucăriile tipice de fetițe pe care eu i le-am dat în primii câțiva ani de viață nu i-au făcut creierul să fie mai feminin, așa cum nici fetița care se joacă mai tot timpul cu jucării de băieți nu își accentuează latura masculină.

Mai târziu am aflat că, la capitolul transformării lui Barbie într-o armă, fiul meu se afla într-o tovărășie numeroasă. La o grădiniță din Irlanda, cercetătorii au observat că băieții dădeau iama în jucăriile de bucătărie ale fetițelor, ba chiar deșurubau și mânerele robinetelor de la chiuveta în miniatură, ca să le folosească în chip de pistoale.⁴⁶ Într-un alt studiu cu copii de grădiniță, cercetătorii au descoperit că băieții preșcolari erau de două ori mai susceptibili decât fetițele să folosească obiecte de uz casnic drept unelte sau arme. Băieții foloseau o lingură ca pe o lanternă cu care să exploreze o peșteră imaginară; transformau spatulele în săbii ca să se bată cu „răii“ și foloseau boabele de fasole ca pe gloanțe.⁴⁷

Data următoare când am vorbit cu Jessica, ea mi-a spus că David venise într-o zi acasă de la grădiniță cu ochiul vânăt.